

کار بست دیپلماسی عمومی در صدور انقلاب اسلامی

ابوالفضل اسکندری فاروجی*

علیرضا آقاحسینی**

چکیده

ماهیت اسلامی و مردمی انقلاب اسلامی و نظام برخاسته از آن، دشمنی قدرت‌های شرق و غرب را به همراه داشت و از سوی دیگر ایران اسلامی را کانون توجه ملت‌های تحت سلطه به‌ویژه مسلمانان تبدیل کرد. بر این اساس رهبر انقلاب اسلامی از نخستین روزهای پیروزی انقلاب برای انتقال اندیشه‌ها، آموزه‌ها و تجربیات انقلاب اسلامی به سایر جوامع، اندیشه و سیاست صدور انقلاب را مطرح کردند که مردم و عناصر فرهنگی در آن، نقش مخاطب و پیام را داشتند. بنابراین دیپلماسی عمومی در سیاست خارجی ایران به‌عنوان ابزار و روشی برای شکل دادن به افکار عمومی، مورد توجه دولت‌های جمهوری اسلامی قرار گرفت. دیپلماسی عمومی نقش ویژه‌ای را در صدور انقلاب برعهده گرفت و نظام جمهوری اسلامی نیز تلاش کرده است تا از ظرفیت آن برای ترویج ارزش‌های انقلابی و فرهنگ و ایدئولوژی اسلامی بهره جوید.

واژگان کلیدی

انقلاب اسلامی، صدور انقلاب، جمهوری اسلامی، دیپلماسی عمومی.

طرح مسئله

جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان نظام سیاسی برآمده از انقلاب اسلامی، سیاست صدور انقلاب را از همان روزهای نخستین پیروزی انقلاب، در دستور سیاست خارجی خود قرار داده است. صدور انقلاب اسلامی چندان

eskandari.abolfazl@yahoo.com

alireza.aghahosseini@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۱۲/۴

*. دانشجوی دکتری تاریخ انقلاب اسلامی دانشگاه اصفهان.

** استادیار گروه علوم سیاسی دانشگاه اصفهان.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۹/۲۵

برای نظام اهمیت دارد که در رأس برنامه‌های سیاست خارجی واقع شده است و بخش زیادی از فعالیت‌های این حوزه را تحت تأثیر دارد. در دوره‌های مختلف، معانی و مفاهیم مختلفی از این سیاست برداشت شده و دولت‌های جمهوری اسلامی هریک از الگوها و ابزارهای متفاوتی برای اجرای آن سود برده‌اند. چنانکه می‌توان در سیاست خارجی نظام جمهوری اسلامی، از الگوهای مختلفی در صدور انقلاب سخن گفت.

این مقاله به تبیین و واکاوی سیاست صدور انقلاب اسلامی می‌پردازد و در پی این مقصود است که کارکرد و نقش دیپلماسی عمومی جمهوری اسلامی ایران را در آن سیاست بررسی نماید. مقاله در مقام پاسخ‌گویی به این پرسش است که جمهوری اسلامی در صدور انقلاب اسلامی چه الگو و رویکردی را مبنای قرار داد و برای تحقق آن چگونه از دیپلماسی عمومی سود جسته است؟ پاسخ موقت به این فرضیه این است؛ ایران با تأکید بر سیاست صدور انقلاب، ملت‌ها را جامعه هدف خود قرار داده است و بهترین ابزار برای رسیدن به این منظور را در دیپلماسی عمومی می‌جوید.

صدور انقلاب

معمولاً با تغییر نظام سیاسی یک کشور، به‌خصوص در سیستم دولت - ملت، به‌ویژه از طریق انقلاب‌ها، تلاش می‌شده است که جهت حفظ دستاوردها، دست به اشاعه ارزش‌ها و اصول انقلابی‌شان بزنند. به گفته کرین برینتون صدور انقلاب از طبیعت آن بر می‌خیزد. (برینتون، ۱۳۶۳: ۲۲۶) اصطلاح «صدور انقلاب» در آثار روابط بین‌الملل آورده نشده است. «با این حال ایده اصلی در پیگیری اقدام به صادر کردن انقلاب، نه دقیقاً در پرداخت اروپامحوری و به زبان جامعه بین‌الملل پس از معاهده وستفالی، بلکه در تعریف وسیع کلمه، بخشی از روابط کهنه و کنونی است.» (اسپوزیتو، ۱۳۸۸: ۵۵)

مفهوم صدور انقلاب، از جمله رسالت‌های برون‌مرزی همه انقلاب‌ها شمرده می‌شود؛ چنانکه انقلاب فرانسه الهام‌بخش اکثر دموکراسی‌ها بود و انقلاب روسیه بر انقلاب چین و کوبا تأثیر گذاشته‌اند. (محمدی، ۱۳۹۰: ۶۰) برخی معتقدند «انقلاب‌ها به‌مثابه کالایی هستند که صادرات نسبتاً اندکی دارند.» (گلدستون، ۱۳۸۵: ۲۱۷) در مقابل، برخی از جمله اسلام‌گرایان بر این باورند که انقلاب کالا نیست که صادر یا وارد شود، بلکه «اساس انقلاب تغییر اوضاع نفسانی، تغییر روابط و رفتار اشخاص و تغییر احوال و نظامات جامعه است.» (فارسی، ۱۳۶۸: ۴۰۲) از سوی دیگر نیز برخی صدور انقلاب را برنامه، سیاست یا اقدامی می‌دانند که از طرف دست‌اندرکاران یک انقلاب، جهت تأثیرگذاری بر سایر جوامع مطرح می‌شود. (محمدی، ۱۳۹۰: ۵۰۱)

بنابراین حضور کارگزاران انسانی در صدور انقلاب نمایان است و زمانی که ملت‌ها جذب این انقلاب‌ها شوند، به پیشبرد انقلاب و اهداف آن کمک می‌کنند و امواج جدیدی از انقلاب‌ها را با اهداف مشابه خلق می‌کنند. قدرت ایده‌های انقلابی را می‌توان در گستره دامنه انتشار و تأثیرشان بر منازعات انقلابی چندجانبه یافت (گلدستون، ۱۳۸۵: ۲۲۱) که به تداوم آنها می‌انجامد. انقلاب، با تداوم به تکامل خواهد رسید.

با طرح سیاست صدور انقلاب اسلامی از سوی رهبران انقلاب، واکنش‌ها و برداشت‌های متفاوتی از سوی ناظرین داخلی و خارجی حوادث انقلاب اسلامی نمایان گشت. از سویی نظام سلطه و حتی حکومت‌های وابسته به آن در جوامع اسلامی، خود را آماده هرگونه اصطکاک با نظام جمهوری اسلامی ایران در پی سیاست‌های برون‌مرزی انقلاب می‌کردند. از سوی دیگر در داخل، انقلابیون و سیاست‌مداران در مقابل سیاست صدور انقلاب، مواضع متفاوتی را اتخاذ و نسبت به آن رویکردهای متفاوتی را در پیش گرفتند. چهار رویکرد متفاوت در ایران در مقابل اندیشه صدور انقلاب ایجاد گردید که ناشی از تفاوت دیدگاه‌ها و برداشت‌هایی بود که از این سیاست داشتند. (جاودانی مقدم، ۱۳۹۳: ۱۷۸)

چهار رویکرد در صدور انقلاب اسلامی

الف) رویکرد ملی‌گرا: ملی‌گرایان - اعضای دولت موقت و یاران مهندس بازرگان در نهضت آزادی - مخالف سیاست صدور انقلاب بودند و بر این باور بودند که انقلاب ایران و ارزش‌های انقلابی آن در قالب مرزهای جغرافیای سیاسی ایران مورد پذیرش است و بحث صدور انقلاب، باعث ایجاد تنش و حساسیت بین‌المللی می‌شود. از سوی دیگر حمایت از نهضت‌های آزادی‌بخش در سایر کشورها، ناقض اصل عدم مداخله در امور داخلی آن کشورهاست. اعضای دولت موقت، مهم‌ترین مسئله نظام در این برهه زمانی را بازسازی ملی می‌دانستند. بنابراین دکتر ابراهیم یزدی وزیر خارجه وقت که باید متولی این امر باشد، با صراحت اعلام نمود: «ما قصد صادر کردن انقلاب خود را نداریم». (محمدی، ۱۳۹۰: ۶۴)

ملی‌گرایان، سیاست صدور انقلاب را تحریف مبانی و اصول انقلابی ایران از حقیقت ضد استبدادی و استقلال‌طلبانه به چهره ضد امپریالیستی و آزادی‌بخش جهانی می‌دانستند (بازرگان، ۱۳۶۳: ۱۱۴) و در فرایند تصمیم‌گیری در سیاست خارجی معتقد بودند که ایجاد روابط سیاسی، مهم‌ترین ابزار در جهان معاصر برای حفظ منافع ملی ایران است. (ملکی، ۱۳۸۲: ۱۰۵) البته دکتر یزدی بعدها تصریح کرد که مخالفت وی با صدور انقلاب به معنای آموزش مسلحانه عده‌ای و اعزام آنها جهت مخالفت با رژیم حاکمه کشور خودشان بود، نه با تبلیغ اسلام و ارزش‌های انقلاب. (ظریفی‌نیا، ۱۳۸۷: ۵۶) بنابراین رویکرد ملی‌گرایان در مقابل صدور انقلاب، به معنای مخالفت محض نبود. دولت موقت، الگومحور و مصلحت‌گرا بود و در واقع مخالفت با صدور انقلاب را نفی‌کننده تأثیر انقلاب اسلامی و صدور ارزش‌های انقلاب در دیگر کشورها نمی‌دانست. بلکه این طیف، در تلاش برای الگوسازی ایران برای سایر کشورها و ایجاد روابط مسالمت‌آمیز و کاهش تنش میان دولت‌های منطقه و جهان پس از انقلاب، با هدف حفظ منافع ملی بودند.

ب) رویکرد آرمان‌گرا: انقلابیون آرمان‌خواه مانند شهید محمد منتظری، معتقد بودند انقلاب اسلامی بنا به ماهیت ایدئولوژی جهان‌شمول و ماهیت اسلامی خود، ضرورتاً باید به سایر کشورهای اسلامی انتقال یابد. در این هدف، از هیچ‌گونه اقدامی حتی نظامی نباید غافل شد. این جریان بر این باور بودند که جهاد، ابزار مناسبی

برای نشر انقلاب اسلامی است و باید اهمیتش را همانند دوران صدر اسلام بازجوید. (ایزدی، ۱۳۶۱: ۱۹۱) اهداف اصلی صدور انقلاب در این رویکرد، نابود ساختن رژیم‌های پیرامونی، توانمندسازی نظامی جنبش‌های آزادی‌بخش و به خطر افکندن حکومت‌های مستبد در جهان اسلام و منافع جهانی استکبار به‌شمار می‌آیند. (محمدی، ۱۳۹۰: ۶۴)

ج) رویکرد ام‌القرای اسلامی: طرفداران رویکرد سوم، تلفیقی از دو دیدگاه ملی‌گرایان و آرمان‌گرایان را مدنظر داشتند. آنها معتقد بودند که باید تلاش نماییم در داخل مرزهای ملی یک امت نمونه بسازیم و از تمامی ابزارهای انقلابی و ظرفیت‌های آن - چه قانونی و حتی نظامی - استفاده نماییم. در رابطه با جامعه جهانی نیز سیاست مسالمت‌آمیز را دنبال می‌کردند. از نظر آنان اقدام علیه حکومت‌های مستبد و وابسته یا تفاهم با آنها در وضعیت موجود، وابسته به مصالح و منافع ملی است و مادامی که در داخل موفق به تثبیت اوضاع نشده‌ایم، نباید در اندیشه صدور انقلاب باشیم و نسبت به جامعه جهانی، موضع تعرضی در پیش گیریم. نظریه حفظ ام‌القرای اسلامی توسط دکتر محمدجواد لاریجانی بر اساس این رویکرد مطرح شد. (امام خمینی، ۱۳۷۸: ۴۶)

د) رویکرد واقع‌گرا: این رویکرد از سویی الگو شدن جامعه انقلابی ایران را برای سایر ملل و از سوی دیگر تبلیغ اسلام ناب محمدی ﷺ، قرآن و انقلاب را در میان سایر ملل، یک ضرورت مطرح می‌کند. در این نظریه، دخالت نظامی و الگوهای قهرآمیز صدور انقلاب منتفی است. دیدگاه امام خمینی ﷺ با این رویکرد قابل بررسی است. امام خمینی ﷺ که دیدگاه‌شان سنخیت کاملی با ارزش‌های انقلاب اسلامی دارد، موضع دقیقی را در مقابل سه رویکرد پیشین اتخاذ نمودند. ایشان ضمن انتقاد از آنها، حرکت‌های انفعالی، بی‌توجهی به جامعه جهانی و بکارگیری شیوه‌های استثمار در سیاست خارجی را رد کرده و اعلام نمود صدور انقلاب قطعی است:

ما انقلابمان را به تمام جهان صادر می‌کنیم؛ چراکه انقلاب ما اسلامی است و تا بانگ «لا اله الا الله» و «محمد رسول الله» بر تمام جهان طنین نیفکند، مبارزه هست و تا مبارزه هست و تا مبارزه در هر کجای جهان علیه مستکبرین هست، ما هستیم. (امام خمینی، ۱۳۷۹ (الف): ۱۱ / ۲۲۶)

امام خمینی ﷺ قطعی بودن صدور انقلاب را مبنی بر آن نمی‌داند که از هر ابزاری برای پیشبرد آن سود جست. اینکه می‌گوییم باید انقلاب ما به همه‌جا صادر بشود، این معنی غلط را از او برداشت نکنند که ما می‌خواهیم کشورگشایی کنیم. ما همه کشورهای مسلمین را از خودمان می‌دانیم. (همان: ۲۲۶)

صدور انقلاب اسلامی راهبردی است که اعتقاد به صدور آموزه‌های انقلاب اسلامی دارد تا نمونه‌های مشابه آن را در ممالک اسلامی و حتی غیر اسلامی محقق گرداند. شهید مطهری در این مورد بیان می‌کند:

من بتدریج این امید در دلم زنده می‌شود که این انقلاب به ایران محدود نمی‌ماند، هفتصد میلیون مسلمان را در بر خواهد گرفت و چه افتخاری برای ایران خواهد بود که یک انقلاب اسلامی از

ایران شروع بشود و تمام کشورهای اسلامی را زیر نفوذ خودش بگیرد که مطمئناً خواهد گرفت.
(مطهری، ۱۳۷۵: ۲۱)

رویکرد واقع‌گرایی امام خمینی علیه السلام در صدور انقلاب، برخاسته از ماهیت اسلامی انقلاب ایران است. دین اسلام ایدئولوژی جهان‌گرایی دارد. شعارها، اهداف، روش، محتوا، جهان‌بینی و ارزش‌های برخاسته از آن، شکل‌دهنده اشتراکات عمیق معنوی در میان جوامع اسلامی است. اینک پس از پیروزی انقلاب اسلامی، ضروری است که بنا به فرموده امام راحل علیه السلام ضمن توجه به نیازهای ملی و داخلی کشور، انقلاب اسلامی رویکرد جهان‌گرایی اسلام را دنبال نماید. (جاودانی مقدم، ۱۳۹۳: ۱۷۹)

رویکرد جهان‌گرایی امام خمینی علیه السلام و نگاه جهانی ایشان، نشان‌دهنده ماهیت فرهنگی صدور انقلاب است نه نظامی. امام علیه السلام هدف از صدور انقلاب را نشر ارزش‌های انسانی و عمومی بشریت در جهان، (امام خمینی، ۱۳۷۹ (الف): ۱۳ / ۹۵) اشاعه ارزش‌های خود از طریق ایجاد شناخت و بیداری در مردم دنیا (همان: ۱۰ / ۲۴۲) و نشر و انتقال معنویت و تجربیات خود (همان: ۱۳ / ۹۰) عنوان می‌کند. لذا صدور انقلاب مبتنی بر قدرت نرم انقلاب اسلامی است و استفاده از قدرت سخت همچون اقدامات نظامی جایگاهی ندارد. (همان: ۱۵ / ۳۲۱)

بنابراین «صدور انقلاب از دیدگاه امام علیه السلام به مفهوم تأکید بر تحقق ارزش‌ها در داخل و اهتمام جدی به ارائه و اشاعه ارزش‌ها و آرمان‌های انقلاب در خارج است.» (محمدی، ۱۳۹۰: ۶۹) به عبارت دیگر صدور انقلاب به معنای انتقال پیام انقلاب اسلامی به جهانیان با بارور کردن تبلیغات اسلامی، نه به معنای صدور کالا با لشکرکشی است. امام علیه السلام با ترویج این واژه، ضمن آنکه توانستند امید را در میان مستضعفان جهان و ملل آزادی‌خواه و استقلال‌طلب زنده کنند، وحشتی را در دل‌های مستکبرین و سلطه‌گران ایجاد کرده و آن را مترادف با آگاهی و بیداری اسلامی در ادبیات سیاسی جهان اسلام نمودند. (دهشیری، ۱۳۸۸: ۱۹)

در دیدگاه واقع‌گرایانه امام به سیاست صدور انقلاب اسلامی، سه گروه جامعه هدف محسوب می‌شوند: نخست ملت‌ها مخاطب پیام انقلاب هستند. در این سطح با ایجاد بیداری در مردم و وحدت درونی آنها، (امام خمینی، ۱۳۷۹ (الف): ۱۰ / ۲۴۳؛ ۱۶ / ۳۲۵) مشروعیت دینی و مردمی دولت‌های نامشروع، وابسته و ناکارآمد استبدادی و استعماری به چالش کشیده می‌شود و احساس حق تعیین سرنوشت و مشارکت سیاسی در قدرت در ملت‌ها بیدار شود. (حشمت‌زاده، ۱۳۸۵: ۲۹۱) در این منظر همه ملت‌ها باید در مسیر آزادی و عدالت‌خواهی قرار گیرند. (امام خمینی، ۱۳۷۹ (الف): ۲۰ / ۴۷۳) گروه دوم جنبش‌های آزادی‌بخش در جهان اسلام و سایر ملل (همان: ۳۲ / ۳۲؛ اسپوزیتو، ۱۳۸۸: ۷۰) و گروه سوم دولت‌ها هستند. (امام خمینی، ۱۳۷۹ (الف): ۱۳ / ۲۸۱)

بنابراین از دیدگاه امام خمینی علیه السلام ماهیت صدور انقلاب باید فرهنگی باشد و مهم‌ترین مخاطب آنها نیز ملت‌ها و مردم جوامع مختلف اسلامی و غیر اسلامی هستند. اینجاست که ابزار و روش‌های متناسب با جامعه هدف (ملت‌ها) و قالب و محتوای فرهنگی و ایدئولوژیک در صدور انقلاب مطرح گردید. دیپلماسی عمومی و

ظرفیت‌های موجود در آن توانسته است در صدور انقلاب اسلامی با توجه به دیدگاه امام راحل مؤثر واقع شود؛ به‌گونه‌ای که نظام سلطه را به واکنش در مقابل آن برانگیزد. چنانکه ماگارت تاچر، نخست وزیر اسبق انگلستان در این باره می‌گوید:

غربی‌ها از شوروی و همه ندارند، چون در مقابل سلاح‌های نظامی ویرانگر شوروی، ما نیز به سلاح‌های مدرن مجهزیم، اما از فرهنگ اسلامی انقلاب نگرانیم. (خرمشاد، ۱۳۸۱: ۷۲)

اهداف جمهوری اسلامی ایران از صدور انقلاب اسلامی

از اصول مرتبط با سیاست خارجی ایران و صدور انقلاب اسلامی در قانون اساسی می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد: بند شانزدهم اصل سوم: «تنظیم سیاست خارجی کشور بر اساس معیارهای اسلام، تعهد برادرانه نسبت به همه مسلمانان و حمایت بی‌دریغ از مستضعفان جهان.» اصل ۱۵۲ و ۱۵۴ نیز سیاست خارجی ایران را مبتنی بر دفاع از حقوق همه مسلمانان و روابط صلح‌آمیز متقابل، سعادت‌خواهی برای کل جامعه بشری، دفاع از حقوق استقلال‌طلبانه و آزادی‌خواهانه مردم جهان و حمایت از مبارزات حق‌طلبانه مستضعفین در برابر مستکبرین در هر نقطه از جهان می‌داند. اصول حاکم بر سیاست خارجی ایران از ماهیت فراملی انقلاب اسلامی، ماهیت اسلامی نظام و آرمان انقلاب اسلامی منعکس در شعارها، اهداف و همچنین در متن قانون اساسی نشئت می‌گیرد. بنابراین ایران در پیگیری سیاست صدور انقلاب، اهداف ذیل را نظر دارد:

۱. احیای هویت جهانی اسلام و عرضه اسلام ناب محمدی ﷺ. (امام خمینی، ۱۳۷۹ (الف): ۲۰ / ۳۳۲)
۲. پرچمداری انقلاب فرهنگی جهان و به چالش کشاندن سلطه فرهنگی غرب و بیان آثار سوء و مخرب سلطه آنان بر ملل و به‌ویژه ملت‌های اسلامی.
۳. مبارزه با صهیونیسم جهانی و تلاش برای ایجاد همبستگی میان ملت‌ها در مبارزه با آنان. (همان: ۱۴ / ۷۷)
۴. برقراری روابط دوستانه و صلح‌آمیز با جهان. (همان: ۱۰ / ۲۵۲)
۵. دعوت از ملت‌های تحت سلطه برای الگوگیری از انقلاب ایران و حمایت از نهضت‌های آزادی‌خواه. (همان: ۱۲ / ۱۳۸)
۶. دعوت از ملت‌ها برای وحدت و همبستگی میان امت اسلامی. (همان: ۱ / ۸۴)
۷. دعوت از تمامی جهانیان برای آشنایی با انقلاب اسلامی و ارزش‌های آن. (میلانی و اسماعیلی، ۱۳۹۳: ۵۲)

دیپلماسی عمومی

در فرهنگ علوم سیاست، دیپلماسی به‌مثابه مدیریت سیاست خارجی یک کشور است. (هالستی، ۱۳۷۴: ۲۱۲) برخی از آن به‌عنوان «فن و هنر حل و فصل صلح‌آمیز مسائل و مشکلات بین‌المللی و اختلافات کشورها به طریق مسالمت‌آمیز» یاد می‌کنند. (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۸۸: ۱۸۶)

انقلاب اسلامی هم آن چنان که گذشت برای صدور انقلاب، بر مردم جوامع مختلف تأکید بیشتری دارد. از آنجا که انقلاب‌ها پیوستگی رژیم‌های حاکم بر یک کشور با قواعد حاکم بر جامعه جهانی را بر هم می‌زنند، معمولاً انقلابیون تلاش می‌کنند تا روابط با ملت‌ها را جایگزین روابط با دولت‌ها کرده و شکل نوینی از دیپلماسی را در پیش گیرند تا تجارب و آموزه‌های خود را به دیگر ملل منتقل نموده و حوزه فراگیری ارزش‌های مورد ادعای خود را گسترش دهند. (فلاح‌نژاد، ۱۳۸۴: ۳۹) بنابراین دیپلماسی عمومی، در خدمت صدور انقلاب اسلامی قرار گرفت.

دیپلماسی عمومی «توسعه و پیشرفت ارتباطات و اطلاعات در جامعه اطلاعاتی بین‌المللی و به تبع آن ظهور سیاست فرا بین‌المللی ایجاب‌کننده یک فرهنگ دیپلماسی نوینی است که بر شفافیت، باز بودن و همکاری با بازیگران جامعه مدنی و ملی استوار می‌باشد.» این نوع دیپلماسی که از آن به‌عنوان دیپلماسی عمومی یاد می‌شود، متضمن ارتباط با گروه‌های مرجع، رهبران احزاب سیاسی، گروه‌های ذی‌نفوذ، نخبگان سیاسی، اقتصادی و فرهنگی، رسانه‌ای به‌عنوان سازندگان افکار عمومی و کلیه شهروندان، جهت شکل‌دهی افکار هماهنگ با اهداف سیاست خارجی است. (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۸۸: ۲۰۶)

دیپلماسی عمومی و شکل دادن به افکار عمومی هنگامی که یک حکومت مردمی جایگزین یک حکومت استبدادی می‌شود، اهمیت بیشتری می‌یابد. (نای، ۱۳۸۹: ۱۹۲) دیپلماسی عمومی دارای سه بُعد مهم است: نخست ارتباطات روزانه که شامل شرح شرایط تصمیمات سیاسی داخلی و خارجی کشور برای مردم داخل است؛ سطح دوم ارتباطات استراتژیک که مجموعه‌ای از مناقشه‌سازی‌های سازمان یافته، برای تأثیرگذاری بر افکار عمومی است؛ سطح سوم گسترش روابط دامنه‌دار و طولانی مدت با افراد و گروه‌های مؤثر در جریان‌های داخلی سایر کشورها از طریق بورس تحصیلی، سمینارها، کنفرانس‌ها و دسترسی به شبکه‌های رسانه‌ای است. (همان: ۱۹۷ - ۱۹۵) فراگیر شدن اندیشه و ادبیات دیپلماسی عمومی در دیپلماسی معاصر، الهام گرفته از انقلاب ۱۹۱۷ شوروی است که به‌جای دولت‌ها، ملت‌ها را مخاطب قرار داد. اما باید بر نقش انقلاب اسلامی ایران در تسریع فرایند تکوین دیپلماسی عمومی تأکید کرد.

در اندیشه سیاسی امام خمینی علیه السلام منافع ملی اولین شاخص در سیاست خارجی نمی‌باشد، بلکه مفهوم «امت» نقش محوری دارد و دیپلماسی عمومی نیز یک فرایند بلندمدت است.

هیچ عاقلی انتظار ندارد که تبلیغات و تعلیمات ما بزودی به تشکیل حکومت اسلامی منتهی شود. برای توفیق یافتن در استقرار حکومت اسلامی احتیاج به فعالیت‌های متنوع و مستمری داریم. (امام خمینی، ۱۳۷۹ (ب): ۱۳۴)

در دیپلماسی عمومی، از ابزارهای رسانه‌ای و امکانات ارتباطی در حوزه سیاست خارجی برای تأثیرگذاری بر روی مردم سایر کشورها استفاده می‌شود. در این دیپلماسی طیف وسیعی از امکانات و روش‌ها، از

برنامه‌های گردشگری گرفته تا برگزاری نشست‌های دانشگاهی تا اعطای بورسیه به دانشجویان کشورهای مبدأ به مقصد یا برعکس، ایجاد نهادهای فرهنگی، هنری، ترجمه کتاب، استفاده از فضاهای مجازی و سایت‌های اینترنتی و رسانه‌های جمعی را در اختیار می‌گیرد تا افکار مردم کشورهای دیگر را به سود منافع و ارزش‌های ملی خود جهت دهد.

اقدامات جمهوری اسلامی ایران در صدور انقلاب اسلامی با کاربست دیپلماسی عمومی

ایران پس از پیروزی انقلاب، برای صدور انقلاب و نفوذ فرهنگی خود در سطح منطقه و جهانی، دیپلماسی عمومی را مبنای عمل خود قرار داده و ارتباط با مردم کشورهای اسلامی و غیر اسلامی را برای پیشبرد این سیاست، در دستور کار خود قرار داد. متولی دیپلماسی عمومی ایران وزارت امور خارجه است. با این حال سازمان‌ها و مراکز مختلفی در این راستا فعالیت می‌کنند که در ادامه به معرفی و فعالیت‌های آنها پرداخته می‌شود:

۱. وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران

مهم‌ترین برنامه‌های مرکز دیپلماسی عمومی وزارت امور خارجه، ایجاد سازوکارهای لازم در حوزه اداری و اجرایی کشور برای توجه به دیپلماسی عمومی، همکاری با نهادهای مختلف، برقراری ارتباط گسترده با جهان، حضور مؤثرتر در حوزه افکار عمومی جهان، ایجاد تمرکز در برنامه‌های نمایندگی‌های ایران در خارج از کشور و شناسایی حوزه‌های مرتبط با افکار عمومی، شناسایی ظرفیت نهادهای مردمی، فعال کردن حوزه‌های جدید ارتباطاتی در کنار حوزه‌های سنتی و رسمی سیاست خارجی، استفاده از رسانه‌ها برای معرفی ایران و دیدگاه‌های رسمی کشور، گسترش مبادلات رسانه‌ای ایران با کشورهای دیگر برای تأثیرگذاری بر افکار عمومی و جهانیان می‌باشند. (www.dolat.ir)

۲. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

نشر ارزش‌های انقلاب بر پایه مکتب فکری و سیاسی امام راحل و رهبر معظم انقلاب اسلامی، گسترش مناسبات فرهنگی با ملل مختلف، آگاهی جهانیان نسبت به مبانی و اهداف و دستاوردهای انقلاب اسلامی، صدور محصولات فرهنگی و هنری با رویکرد اسلامی - ایرانی، ساماندهی فعالیت‌های بین‌المللی مراکز فرهنگی و هنری با همکاری سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، برگزاری جشنواره‌ها، همایش‌ها و نمایشگاه‌های فرهنگی و هنری در سطح ملی و بین‌المللی و مبادلات رسانه‌ای از مهم‌ترین اقدامات وزارتخانه مذکور است. (www.farhang.gov.ir)

۳. سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی

هدف این سازمان «ایجاد و گسترش شناخت، علاقه و باور نسبت به اسلام ناب، انقلاب اسلامی، مزیت‌های

جمهوری اسلامی ایران و فرهنگ و تمدن اسلامی - ایرانی در جوامع دیگر به منظور گسترش پرتو اسلام و تحکیم هم‌گرایی و پیوندهای اسلامی، دینی و معنوی» است. در ادامه به برخی از اقدامات صورت گرفته سازمان در راستای سیاست‌های ایران و انعکاس دستاوردهای انقلاب اسلامی اشاره می‌شود:

- حوزه گفتگوی ادیان: نشست دینی سازمان با رهبران دینی کنیا، دیدار سفیر ایران با اسقف اعظم کلیسای ارتدوکس روس، کنفرانس رهبران ادیان جهانی و سنتی در قزاقستان، همایش گفتگوی اسلام و مسیحیت ارتدکس، نمایشگاه «گفتگوی ادیان» در مسجد کبود ایروان، کارگاه آموزشی «قرآن و حاکمیت» در دانشگاه شریف اندونزی، کنفرانس «خطر جریان‌های تکفیری» در باکو.

- حوزه فرهنگی: تأسیس شعبات دانشگاهی ایران، اشاعه فرهنگ علوی در اندونزی، آموزش زبان فارسی در مدرسه اسلامی توزلا، گردهمایی بزرگ ایرانیان در بمبئی، برگزاری دوره تربیت مربی قرآن در دهلی نو.

- حوزه ترجمه و نشر آثار: انتشار کتاب‌های درس‌هایی از انقلاب اسلامی ایران، الخالدان، محمدباقر صدر و

بنت‌الهدی، مناسک مختصر حج آیت‌الله العظمی خامنه‌ای، زندگینامه امام خمینی ره، فرمایشات امام خامنه‌ای در مورد حوزه‌های علمیه و لحمک لحمی و دمک دمی حاوی فرمایشات مقام معظم رهبری درباره رابطه دوستی عمیق دو ملت ایران و عراق در عراق، ترجمه قرآن به زبان انگلیسی، کتاب آشنایی با ایران به زبان بوسنیایی، ترجمه انگلیسی *دا* در آمریکا، نظام سیاسی ایران به زبان اندونزیایی، ترجمه روسی علوم قرآنی اثر آیت‌الله معرفت در مسکو، ترجمه منظوم قرآن کریم در تاجیکستان، چهل حدیث حضرت امام خمینی ره به زبان تایی در تایلند، ترجمه تاریخ قرآن و مرصاد العباد نوشته نجم‌الدین رازی در آذربایجان، اشعار سهراب سپهری به زبان ایتالیایی، دعای کمیل در پاکستان، مواضع و دیدگاه‌های حضرت آیت‌الله خامنه‌ای ولی‌احیاء کننده در لبنان، اسرار التوحید به زبان اسپانیولی، فی رحاب تشیع به زبان لوگاندا (زبان محلی مردم اوگاندا)، فی رحاب تشیع نوشته محمدعلی شمالی از اساتید حوزه علمیه قم به زبان لوگاندا، مفاخر مشاهیر ایران به زبان سوئدی.

در حوزه بیداری اسلامی: برگزاری همایش‌هایی با موضوعات بیداری اسلامی، فلسطین و وحدت جهان

اسلام، انقلاب اسلامی و امام خمینی ره در کشورهای مختلف. (www.icfo.ir)

۴. جامعة المصطفی ص

نهادهی علمی و بین‌المللی با هویت حوزوی و با هدف گسترش علوم اسلامی و انسانی و با رویکرد آموزشی، پژوهشی و تربیتی است که شمار زیادی از داوطلبان و دانشجویان خارجی را زیر پوشش گرفته است. تنوع ملیتی فراگیران، گستردگی شعبه‌ها، مراکز و مؤسسه‌های آموزشی و پژوهشی در بسیاری از کشورهای جهان، این نهاد علمی را در زمره مراکز علمی و فرهنگی برتر جهان قرار داده است. تاکنون بیش از پنجاه هزار طلبه در جامعة المصطفی ص تحت تعلیم و تربیت گرفته‌اند که ۲۵۰۰۰ نفر از آنان، دانش‌آموخته شده و به

کشورهای خود بازگشته‌اند. تأسیس مرکز گفتگوی ادیان، برگزاری همایش، نشست تخصصی و پژوهشی در داخل و خارج کشور، شناسایی عالمان برجسته و تأثیرگذار جهانی و تقدیر از خدمات و فعالیت‌های ارزنده آنان با عنوان «جایزه جهانی المصطفی»، فعالیت‌های تألیفی با هدف تولید اندیشه و گسترش جنبش نرم‌افزاری، تحقق نهضت ترجمه و گسترش ارتباطات و تعاملات علمی با مراکز علمی و فرهنگی کشورهای گوناگون از اهم فعالیت‌های جامعه المصطفی می‌باشد. (www.miu.ac.ir)

۵. بنیاد اندیشه اسلامی

مؤسسه‌ای فرهنگی و مطبوعاتی است که از سال ۱۳۶۲ فعالیت خود را آغاز کرده و ۱۶ عنوان مجله به زبان‌های گوناگون برای چهار گروه اقشار تحصیل کرده، عموم مردم، بانوان، کودکان و نوجوانان منتشر می‌کند. اسامی این نشریات بر اساس گروه‌های چهارگانه فوق عبارتند از:

۱. ثقافتنا (عربی)، التوحید (عربی)، التوحید (انگلیسی).

۲. الوحده (عربی)، پیام اسلام (فرانسه)، العالم (عربی)، چشم‌انداز اسلام (اسپانیایی)، سخن ایران (روسی)، ایران امروز (انگلیسی)، ندای اسلام (انگلیسی)، ایران نوین (اردو)، بیداری اسلامی (انگلیسی).

۳. محجوبه (انگلیسی)، الطاهره (عربی).

۴. الهدی (عربی)، زمزم (انگلیسی). (www.itf.org.ir)

۶. مرکز نشر معارف اسلامی در جهان

این مرکز توسط استاد موسوی لاری در سال ۱۳۵۵ با هدف معرفی شریعت الهی و اندیشه اسلامی و گسترش تعالیم اسلامی و مفاهیم قرآنی در اقصی نقاط دنیا از طریق ترجمه آثار به زبان‌های مختلف تأسیس شد. چاپ قرآن کریم، نهج‌البلاغه، صحیفه سجاده و سایر آثار اسلامی به زبان‌های مختلف، از اقدامات این مرکز است. ثمرات و نتایج خدمات اسلامی و فرهنگی این مرکز در روشن ساختن اذهان انبوه عظیمی از مردم جهان نسبت به حقایق اسلام و جذب افراد بسیاری از غیر مسلمانان به سوی اسلام پیداست. (www.musavilari.org)

۷. مجمع جهانی اهل بیت (علیهم‌السلام)

مجمع جهانی اهل بیت (علیهم‌السلام) با اهدافی چون احیا و گسترش فرهنگ و معارف اسلام ناب محمدی و حراست از حریم قرآن و سنت پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) و اهل بیت عصمت و طهارت (علیهم‌السلام)، ایجاد و تقویت وحدت در بین تمامی ابنای امت اسلام، حمایت از موجودیت مسلمانان و پیروان اهل بیت، کمک به رشد و اصلاح وضعیت فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی پیروان اهل بیت در جهان، خارج کردن پیروان اهل بیت از مظلومیت رسانه‌ای و محرومیت‌های علمی تأسیس گردید. برخی از فعالیت‌های مهم این مجمع عبارتند از:

۱. اجلاس مجمع عمومی در سال‌های ۱۳۶۹، ۱۳۷۲، ۱۳۷۶، ۱۳۸۲ و ۱۳۸۶ و اخذ تصمیماتی برای بهبود وضعیت مسلمانان.

۲. ترجمه و توزیع آثار پژوهشی حدود ۱۰۰۰ عنوان کتاب به ۳۳ زبان زنده دنیا.

۳. انتشار مجلات دوره‌ای به زبان‌های گوناگون: رساله‌الثقلین (عربی)، پیام ثقلین (انگلیسی)، پیام ثقلین (اسپانیولی)، فرشتگان کوچک (ماهنامه کودکان و نوجوانان به زبان اسپانیولی)، کوثر (اسپانیولی)، کوثر (فارسی دری)، سلام (فنلاندی)، قبله (ترکی استانبولی)، نور (بنگالی)، پیام زینب (اردو)، گنجینه مجمع (فارسی).

۴. شرکت در نمایشگاه‌های بین‌المللی کتاب در کشورهای مختلف. (www.ahlulbaytportal.ir)

۸. اتحادیه بین‌المللی امت واحده

با اعلام نیاز مردمان جهان برای آشنایی با اسلام و انقلاب اسلامی، نیاز به ارائه‌گفتمان جهانی انقلاب اسلامی و مسئله صدور انقلاب مطرح گردید. اتحادیه بین‌المللی امت واحده در مسیر صدور انقلاب و ارزش‌های اسلامی شکل گرفته است و در پی دستیابی به این اهداف تلاش می‌نماید: معرفی گفتمان انقلاب اسلامی، مقابله با تهدیدات ابرقدرت‌ها در مقابل بیداری اسلامی و انقلاب اسلامی، ساماندهی تهاجمات فکری و فرهنگی علیه ابرقدرت‌ها، حمایت از هسته‌های مقاومت و همه مستضعفان جهان. (www.unified-ummah.com)

۹. مرکز جهانی علوم اسلامی

با پیروزی انقلاب اسلامی، تعداد مشتاقان فراگیری علوم اسلامی در کشورهای مختلف جهان افزایش یافت و به‌منظور ساماندهی امور آنان، «شورای سرپرستی طلاب غیر ایرانی» در حوزه علمیه قم تأسیس شد و در سال ۱۳۶۵ با عنوان «مرکز جهانی علوم اسلامی» به ثبت رسید. از سال ۱۳۷۲ نیز تحت نظارت دفتر مقام معظم رهبری انقلاب قرار گرفت. مرکز جهانی علوم اسلامی نهادی آموزشی و پژوهشی است که ماهیتی حوزوی - دانشگاهی دارد. وظایف مرکز عبارتند از: الف) تربیت مبلغ معارف اسلامی، مدرس و محقق علوم حوزوی، ب) سرپرستی طلاب غیر ایرانی، ج) تحت پوشش قرار دادن کلیه طلاب غیر ایرانی حوزه‌های داخل کشور. (www.gamicis.com)

۱۰. صداوسیما جمهوری اسلامی

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، مقابله با هجوم و عملیات تبلیغی رسانه‌های غرب علیه اسلام و انقلاب جز با تجهیز به تاکتیک‌ها و ابزار رسانه‌ای مناسب میسر نبود. این امر لزوم سازماندهی مکانیسم‌های عمل رسانه‌ای را در منظر سیاستگذاران سازمان صداوسیما قرارداد و سرانجام حوزه برون‌مرزی سازمان صداوسیما جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۶۱/۱۹۸۳ به سطح معاونت ارتقا و دامنه کاری خود را گسترش داد.

معاونت برون مرزی به زبان‌های مختلف برای مخاطبان خارج از ایران برنامه تهیه و پخش می‌کند. این معاونت شامل تعدادی شبکه رادیویی و تلویزیونی و نیز پایگاه‌های اینترنتی متعدد می‌باشد. (www.irib.ir)

شبکه‌های تلویزیونی برون مرزی

- شبکه سحر: در سال ۱۹۸۳ میلادی پخش اولین برنامه‌های تلویزیونی برون مرزی، آغاز شد. رسالت شبکه جهانی سحر در صدور انقلاب اسلامی، در این محورها قابل بررسی است: معرفی انقلاب اسلامی ایران به‌عنوان شاخص‌ترین قیام دینی سده اخیر، تبیین اندیشه سیاسی اسلام، دیدگاه اسلام در خصوص استقلال و نفی ظلم و ظلم‌پذیری ملت‌ها، معرفی شخصیت و نظرات امام خمینی علیه السلام، تحکیم همبستگی و ایجاد تفاهم میان مسلمانان، مقابله با نفوذ فرهنگ غربی در جهان اسلام، افشاگری علیه سیاست‌های استکباری و اطلاع‌رسانی اخبار جهان و ایران به‌ویژه رویدادهای امیدبخش جهان اسلام و نهضت‌های آزادی‌بخش به‌منظور مبارزه با سلطه خبری اغواگرانه غرب و صهیونیسم. (www.sahartv.ir)

- شبکه الکوثر: ایران با هدف تحت پوشش قرار دادن جهان عرب، ضرورت تأسیس یک شبکه عربی زبان را احساس نمود. در آغاز با نام سیمای عربی و در سال ۱۳۸۴ الکوثر به‌عنوان یک شبکه ماهواره‌ای مستقل کار خود را ادامه داد. حجم گسترده مخاطبان شیعی و افزایش انتظارات آنان، الکوثر را بر آن داشت که به محتوای برنامه‌ها و نیز ساعات پخش خود بیافزاید. الکوثر اکنون به‌عنوان شبکه معارف اهل بیت علیهم السلام به صورت شبانه‌روزی فعالیت می‌کند. (www.alkawthartv.ir)

- شبکه العالم: در فوریه ۲۰۰۳ میلادی همزمان با تجاوز نیروهای آمریکایی و انگلیسی به کشور عراق، فعالیت خبری خود را به زبان عربی با شعار سرعت، صحت و دقت با اهداف ذیل آغاز نمود: اطلاع‌رسانی سریع و شفاف از رویدادها و تحولات سیاسی جهان و منطقه، بررسی ریشه‌های تاریخی مشکلات مسلمین و راه‌های برون‌رفت از آن، گسترش روح همدلی نسبت به هویت فرهنگی واحد، آرمان‌ها و مصالح مشترک مردم منطقه. (www.alalam.ir)

- آی فیلم: شبکه‌ای که با دو زبان عربی و فارسی پخش می‌شود. این شبکه در ۲۰۱۰ / ۱۳۸۹ آغاز به کار کرد. هدف اصلی این شبکه، پخش فیلم‌ها و سریال‌های ایرانی برای جهان در تمام طول ساعات شبانه‌روز می‌باشد. رویدادهای تاریخی، مشاهیر و روحیه استعمارستیزی، از موضوعاتی است که در این شبکه مطرح می‌شوند. مخاطبان این شبکه را حدود ۳۰۰ میلیون نفر از عرب‌زبانان کشورهای مختلف تشکیل می‌دهند. (www.ifilmtv.ir)

- هیسپان تی وی (HispanTV): شبکه تلویزیونی اسپانیایی زبان با فرمت HD می‌باشد که فعالیت خود را از ۲۰۱۱ آغاز کرد. با تأسیس این شبکه، ایران به‌دنبال بهبود روابط خود را با کشورهای آمریکای لاتین و اسپانیا است. این شبکه، شعار خود را «بازتاب بی‌طرفانه خبرهای مهم جهان و خبر از دیدگاهی نو» معرفی

کرده است. هدف آن آشنایی بیشتر مردم اسپانیایی زبان با انقلاب اسلامی و دیدگاه‌های جمهوری اسلامی ایران است. (www.hispantv.com)

- شبکه پرس تی وی: اولین شبکه خبری بین‌المللی ایرانی به زبان انگلیسی است. انعکاس دیدگاه‌های فراموش شده بخش عمده‌ای از مردم جهان و فراهم آوردن زمینه و پُلی برای درک متقابل فرهنگ‌های گوناگون جهان، از اهداف اصلی پرس تی وی به‌شمار می‌رود. این شبکه تلاش می‌کند موضوعات و خبرهای ناگفته کسانی را که از نزدیک اهمیت و گوناگونی شکاف‌های فرهنگی و سیاسی را تجربه کرده‌اند، به‌نظر مخاطبان برساند. (www.presstv.ir)

- شبکه‌های رادیویی: معاونت برون‌مرزی سازمان صداوسیما، برنامه‌های رادیویی خود را به ۲۵ زبان در سطح جهان پخش می‌کند. زبان‌های مقصد عبارتند از: آذری، آشوری، آلبانیایی، آلمانی، اسپانیایی، اردو، ازبکی، انگلیسی، ایتالیایی، بوسنیایی، بنگالی، پشتو، تاجیکی، ترکی استانبولی، کردی، چینی، فارسی دری، روسی، ترکمنی، تالشی، سورانی، ژاپنی، سواحلی، عربی، عبری، فرانسوی، قزاقی، مالایو، هندی، هوسا.

۱۱. مجمع جهانی صلح اسلامی

در راستای پیشبرد صلح عادلانه مبتنی بر کرامت انسانی و عدالت جهانی، مجمع جهانی صلح اسلامی به‌عنوان یک سازمان غیردولتی بین‌المللی در سال ۱۳۸۶ تأسیس گردید. اهداف اصلی آن افزایش همگرایی، دوستی و مودت میان ملت‌ها و همفکری با اندیشمندان برای دستیابی به الگویی جامع در مورد صلح جهانی است که از روش‌های مختلفی پیگیری می‌نماید: برگزاری همایش‌ها و کنفرانس‌های علمی (ملی، منطقه‌ای و جهانی)، تدوین و انتشار آثار علمی و هنری، برگزاری نمایشگاه‌ها و مسابقات، (علمی، هنری و فرهنگی) انجام تحقیقات و پژوهش‌های علمی، برگزاری دوره‌های آموزشی و همکاری با دستگاه‌های فرهنگی و رسانه‌ای. (www.iwpeace.com)

دانشگاه بین‌المللی اهل بیت علیهم‌السلام

مؤسسه‌ای آموزشی و غیردولتی که توسط مجمع جهانی اهل بیت علیهم‌السلام در سال ۱۳۷۸ تأسیس و به جذب و آموزش دانشجویان خارجی اهتمام می‌ورزد. مهم‌ترین اهداف دانشگاه مذکور را می‌توان به شرح ذیل نام برد: احیا و گسترش فرهنگ و تمدن اسلامی و میراث تشیع، پذیرش و آموزش دانشجویان شیعی از ملل مختلف و اعطای بورس تحصیلی، تربیت نیروهای علمی متخصص مورد نیاز جهان اسلام، برگزاری همایش‌های علمی، برقراری ارتباط با شخصیت‌های علمی و فرهنگی شیعی دنیا و بهره‌گیری از تجارب پژوهشی و فرهنگی آنان. (www.abu.ac.ir)

دانشگاه مذاهب اسلامی

به‌منظور همبستگی و تقریب بیشتر پیروان مذاهب اسلامی و نظر به نیاز مبرم به پژوهش‌های جدید بر اساس

مقارنه بین مذاهب و غنی تر ساختن بررسی ها و مطالعات آنها، دانشگاه مذاهب اسلامی تأسیس شده است. پرورش نسلی از علما و دانشمندان مسلمان که در عین آگاهی از مذاهب خود، از مبانی دیگر مذاهب اسلامی مطلع و مایه وحدت مسلمانان باشند. تربیت خطیب و مبلغ دینی برای داخل و خارج از کشور از اهداف این دانشگاه می باشد. همایش های علمی و فرهنگی که دانشگاه مذاهب اسلامی جهت گفتگو و تقریب مذاهب برگزار کرده است عبارتند از: نقش تقریب مذاهب اسلامی در گفتگوی تمدن ها، اجتهاد و نقش آن در وحدت اسلامی، حکومت اسلامی و ولایت فقیه، در محضر علامه طباطبایی، بررسی آرا و اندیشه های امام ابوحنیفه با حضور اساتید شیعه و سنی، امر به معروف و نهی از منکر و همایش سراسری اجتهاد در دوره معاصر. (www.mazaheb.ac.ir)

دیپلماسی عمومی در فضای مجازی و نوین

در دنیای ارتباطات نوین، اطلاع رسانی و ارتباط جهانی از مهم ترین مسائل است. در همین چارچوب و برای نیل به این هدف، اقدام به ایجاد سامانه های مجازی ذیل در جهت تعامل اینترنتی با مخاطبان خود شده است:

۱. سایت بنیاد اندیشه اسلامی: این سایت (www.itf.org.ir) به چهار زبان فارسی، عربی، انگلیسی و فرانسه و حاوی متن کامل مجلات بنیاد، جدیدترین اخبار (بنیاد، ایران و جهان)، معرفی اماکن اسلامی، نظرسنجی و سایر مطالب می باشد.

۲. سامانه رایزنان فرهنگی جمهوری اسلامی ایران: این سایت (www.mithaq.ir) به هفت زبان فارسی، عربی، انگلیسی، فرانسوی، اسپانیایی، اردو و روسی با هدف تهیه مقالات مبتنی بر موضوعات روز، جریان های تأثیرگذار با گستره جهانی مانند بیداری اسلامی، مناسبت های ملی - مذهبی مانند ماه رمضان، عاشورا و پیروزی انقلاب اسلامی ایران و ارتقای سطح کیفی نشریات رایزنی های فرهنگی در زمینه های گوناگون راه اندازی شده است.

۳. سایت امام خمینی: این سایت (www.imam-khomeini.com) از سایت های تخصصی در مورد بنیانگذار جمهوری اسلامی است که مقالات و مطالب متنوعی پیرامون زندگی، افکار و اندیشه امام خمینی ره ارائه می دهد. این سایت به پنج زبان فارسی، عربی، انگلیسی، فرانسه و ترکی استانبولی فعالیت می کند و هدف آن تبیین ابعاد گسترده شخصیت امام خمینی ره، بررسی نظرات اندیشمندان و شخصیت های بین المللی درباره امام خمینی ره، فراهم نمودن محیطی مجازی برای تبادل افکار و اندیشه های مختلف درباره ایشان، پرداختن به موضوع «ولی فقیه» و ... راه اندازی شد.

۴. سایت انقلاب اسلامی: این سایت (www.islamic-revolution.com) به زبان های فارسی، عربی، انگلیسی، فرانسه و ترکی استانبولی و از سایت های تخصصی در زمینه انقلاب اسلامی با هدف معرفی انقلاب اسلامی و دستاوردهای آن برای تمامی جهانیان، بررسی نظرات اندیشمندان پیرامون انقلاب، معرفی شخصیت های مؤثر در انقلاب، آسیب شناسی انقلاب اسلامی و معرفی ایران امروز شکل گرفته است.

۵. خبرگزاری ابنا: با وجود خبرگزاری‌ها، مطبوعات و سایت‌های خبری موجود، همواره خلأ یک رسانه یا خبرگزاری که به شکل تخصصی در رابطه با اخبار تشیع و پیروان اهل بیت علیهم‌السلام در سراسر جهان فعالیت کند، حتی در ایران احساس می‌شود. در سال ۱۳۸۳ مجمع جهانی اهل بیت سایت خبری - تحلیلی با عنوان شیعه نیوز را تأسیس کرد. خبرگزاری ابنا، شکل توسعه‌یافته سایت «شیعه نیوز» است. ABNA مخفف News Agency Ahlul Bayt است. خبرگزاری ابنا www.abna.ir با زبان‌های مختلفی فعالیت می‌کند.

دستاوردهای جمهوری اسلامی ایران در صدور انقلاب

با گذشت بیش از سه دهه از پیروزی انقلاب اسلامی، بی‌تردید می‌توان گفت که فعالیت‌های فرهنگی و دیپلماسی عمومی ایران در راستای صدور ارزش‌های انقلاب اسلامی در طی این سال‌ها توانسته است به دستاوردها و توفیقات قابل توجهی در دو سطح منطقه‌ای و بین‌المللی نائل آید که در ذیل به آنها اشاره می‌شود:

۱. در سطح منطقه‌ای

۱. بازسازی تمدن اسلامی: انقلاب اسلامی ایران با بهره‌گیری از ارتباطات فرهنگی، میان فرهنگی و دیپلماسی عمومی با اعطای خودباوری فرهنگی به ملت‌های مسلمان منطقه، توانست رویکرد تمدنی خود را به ظهور رساند. همچنین از رهگذر احیای ارزش‌هایی چون عدالت‌محوری و عدالت‌گستری، توجه به کرامت انسانی و آزادی‌های مشروع، صلح‌طلبی، عزت نفس، استقلال‌گرایی، توسعه اخلاق و دین‌مداری، حقیقت‌طلبی و تحکیم مبانی مردم‌سالاری دینی و بسط و گسترش آن، زمینه‌های شکوفایی تمدن اسلامی را فراهم آورد.

علاوه بر این، انقلاب اسلامی با تشویق به بهره‌گیری از فنون جدید ارتباطی و منابع نوین اطلاعاتی و رسانه‌ای، ضمن مقابله و خنثی‌سازی شبکه‌های رسانه‌ای و تبلیغاتی غرب، توانست به بازسازی تمدن اسلامی بر اساس تبیین اصول دینی و ارزشی جامعه مدنی اسلامی و ارتقای آگاهی‌های دینی و سیاسی جهان اسلام اهتمام ورزد و با تقویت مبانی حوزه استدلال و تولید فکر و اندیشه (جنبش نرم‌افزاری) با تکیه بر ظرفیت‌های خودی و درونی، همه جوامع مسلمان را به برقراری روابط متقابل و همه‌جانبه دعوت نماید.

۲. ارتقای بیداری اسلامی: انقلاب اسلامی توانست با افزایش سطح آگاهی و بیداری گسترده در بین مسلمانان محروم و ستم‌دیده، افزایش روحیه شهامت و شجاعت لازم در آنها و با تکیه بر خودباوری ملت‌ها و لزوم شناخت تجربه تاریخی و عملی جنبش‌های آزادی‌بخش، حرکت‌های مردمی را به مبارزه بر اساس اندیشه‌های انقلابی اسلام، فرا خواند. انقلاب اسلامی و پیام‌های وحدت‌آفرین امام خمینی رهبر با احیای تفکر دینی، تبیین خصیصه جهانی و سیاسی اسلام، لزوم حضور دین در عرصه‌های مختلف سیاسی - اجتماعی، تقویت انگیزه مردم به حرکت‌های آزادی‌خواهانه و استقلال‌طلبانه و نیز شکل‌دهی و تربیت قشر جدیدی از نخبگان سیاسی اسلام‌گرا، موجبات بیداری و خیزش ملت‌های مسلمان در منطقه را فراهم آورد.

۳. احیای هویت جهان اسلام: انقلاب اسلامی ایران نشان داد که دین و به‌ویژه دین اسلام می‌تواند عنصری تأثیرگذار بر نظام بین‌الملل باشد و جهان اسلام با تکیه بر آموزه‌های جامع، ارزش‌ها و هنجارهای مبتنی بر آن، از توانایی شکل‌دهی بر ساختارهای اجتماعی سیاسی برخوردار است. این انقلاب با اثبات توانایی دین برای حکومت‌داری، به الگو بودن نظام جمهوری اسلامی ایران بر اساس پیوند دین و سیاست برای تمام ملت‌ها تأکید دارد.

۴. جهانی کردن مبارزه با صهیونیسم: بخشی از اندیشه صدور انقلاب، معطوف به حمایت از جنبش‌ها و حرکت‌های آزادی‌بخش به‌ویژه در فلسطین می‌باشد. انقلاب اسلامی ایران به مبارزات مردم فلسطین جنبه فراملی بخشید و مبارزه با رژیم صهیونیستی را یک وظیفه اسلامی و ایدئولوژیک اعلام کرد. تعیین آخرین جمعه ماه مبارک رمضان به‌عنوان روز جهانی قدس از سوی امام خمینی ره، شش ماه پس از پیروزی انقلاب اسلامی نشان از عمق توجه ایران اسلامی به مسئله فلسطین دارد. جمهوری اسلامی ایران با آگاهی جهان اسلام درباره آرمان فلسطین و مظلومیت مردم آن، بر ملا ساختن جنایات رژیم اشغالگر قدس، نقش عمده‌ای را در تعمیق مبارزات آزادی‌بخش آن منطقه و جلب نظر مسلمانان و سایر ملت‌ها جهان به فلسطین داشته است.

۲. در سطح بین‌المللی

۱. به چالش کشیدن سلطه فرهنگی غرب: انقلاب اسلامی ایران با هدف متحول‌سازی محیط بین‌الملل از رهگذر تحول و دگرگونی در افکار و اذهان و فراهم ساختن شرایط ذهنی برای تغییر قواعد و هنجارهای بین‌المللی، سلطه فرهنگی غرب را به چالش کشید و پیام اندیشه فرهنگ سیاسی اسلام؛ استکبارستیزی، استقلال‌طلبی و راهبرد «نه شرقی؛ نه غربی» را برای جهانیان تبیین کرد. انقلاب اسلامی با ارتباطات فرادولتی در قالب دیپلماسی عمومی و با اتکا به قدرت نرم خود توانست به بازتعریف نسبت معنویت و سیاست، ترویج گفتمان و آموزه‌های اسلام، طرح ایدئولوژی اسلام برای گذر از ایدئولوژی‌های مادی‌گرایانه لیبرالیسم و سوسیالیسم به معرفی خود و نیز مقابله با اقدامات تهاجمی و فرهنگی بپردازد.

۲. گشایش جبهه ثالث در نظام بین‌الملل: انقلاب اسلامی ایران در اوج تحکیم نظام دوقطبی ظهور کرد و در اولین گام‌های خود، نظام دوقطبی را بر اساس اصل «نه شرقی؛ نه غربی» به چالش کشید و نه‌تنها قانون‌مندی آن را رعایت نکرد، بلکه علیه آن قیام کرد و با شکست ابهت استکبار جهانی، توانست پیام و راه‌تالی را به جهانیان عرضه نموده و همواره بر استقرار عدالت، اجرای قوانین الهی، آزادی توأم با مسئولیت انسان در برابر خداوند، حمایت از مستضعفان، نفی استعمار و سلطه‌گری، گسترش فرهنگ اسلامی و وحدت امت اسلامی تأکید کرده است.

۳. انقلاب فرهنگی جهانی: انقلاب اسلامی ضمن اهتمام به صدور پیام انقلاب، تبیین اندیشه تحول بر مبنای معنویت و اسلام و به چالش کشیدن مکاتب مادی غرب، به‌دنبال زمینه‌سازی برای تحقق انقلاب

فرهنگی جهانی بوده است. انقلاب اسلامی با ارائه تصویری کارآمد از دین به‌عنوان پدیده‌ای معنوی و در تعامل با ارزش‌هایی چون عدالت، معنویت‌گرایی، حقیقت‌جویی، کمال‌طلبی، اخلاق‌مندی، ظلم‌ستیزی و حمایت از مستضعفان، دین را در مقام پدیده‌ای سیاسی و عنصری فرهنگی معرفی نمود.

۴. مقابله و خنثی‌سازی پروژه اسلام‌هراسی غرب: اسلام‌هراسی در غرب به‌ویژه پس از پیروزی انقلاب اسلامی، در قالب رخداد‌های بسیاری متوجه جهان اسلام بوده است: انتشار کتاب *آیات شیطانی* نوشته سلمان رشدی، چاپ کاریکاتورهای موهن به اسلام و مسلمانان، آتش زدن قرآن، ساخت فیلم‌های ضد اسلامی تا حمله به کشورهای اسلامی به بهانه‌های دفاع از آزادی و حقوق بشر، همگی نشانه ترس و بیم غرب از توسعه اسلام و فرهنگ اسلامی در جهان است. صدور انقلاب اسلامی و معرفی ارزش‌های اسلامی آن در چارچوب دیپلماسی عمومی، ارتباطات فرهنگی و رسانه‌ای توانسته است به مقابله با این روند در غرب برای برون‌رفت از پروژه اسلام‌هراسی بپردازد. از این‌رو نه‌تنها به دفع توطئه‌های غرب برای انزوای مسلمانان توجه شده است؛ بلکه تلاش شده که در راستای دیپلماسی عمومی، اسلام راستین به مردم غرب بی‌واسطه معرفی و حس حقیقت‌جویی آنها برانگیخته شود. پیام مقام معظم رهبری در سال گذشته به جوانان اروپایی و آمریکای شمالی را نمونه‌ای از اقدامات نظام جمهوری اسلامی برای مقابله با اسلام‌هراسی غرب می‌توان برشمرد.

نتیجه

از جمله تمایزات برجسته انقلاب اسلامی نسبت به سایر انقلاب‌ها، ماهیت آن است. سایر انقلاب‌ها غالباً دارای یکی از ماهیت‌های اقتصادی، سیاسی و ایدئولوژیک هستند؛ در حالی که انقلاب اسلامی، دارای ماهیتی اسلامی و مبتنی بر ارزش‌ها و اصول اسلامی است. بنابراین انقلابی که دارای چنین ماهیتی جهان‌شمول است، ضرورتاً برای حفظ انقلاب و دستاوردهای آن، باید به دیگر جوامع اسلامی و غیر اسلامی توجه داشته باشد. صدور انقلاب اسلامی از روزهای نخست پیروزی انقلاب مورد توجه قرار گرفت. با وجود اینکه رویکردهای مختلفی در قبال اندیشه صدور انقلاب اسلامی مطرح شد، اما رویکرد واقع‌گرایی امام خمینی علیه‌السلام غالب گردید و صدور انقلاب قطعیت یافت. بر اساس منویات ایشان، مردم سایر کشورها مخاطب اصلی انقلاب اسلامی و اندیشه‌های آن واقع شدند. این رویکرد مبتنی بر عناصر فرهنگی و دور از هرگونه تنش‌زایی بین‌المللی انجام گرفت.

دیپلماسی عمومی به‌عنوان یکی از راهکارهای صدور انقلاب اسلامی مورد توجه دولتمردان ایران در سیاست خارجی واقع گردید. در کاربست دیپلماسی عمومی، دولت‌های ایران با استفاده از ظرفیت‌های رسانه‌ای و ارتباطی، اندیشه‌ها و ارزش‌های انقلاب اسلامی را به مخاطبان خود که غالباً اқشار مختلفی از مردم سایر کشورها بودند، عرضه می‌نمایند.

جمهوری اسلامی برای وصول به اهداف فراملی خود، نهادهای مختلفی را ایجاد کرده است. مرکز

دیپلماسی عمومی واقع در وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران متولی امر نظارت و اجرای دیپلماسی عمومی کشور است. در راستای پیشبرد سیاست صدور انقلاب اسلامی، نهادها و سازمان‌های مختلفی اعم از دولتی و غیر دولتی تشکیل شده‌اند که در زمینه‌های مختلفی چون علمی - دانشگاهی، ارتباطات میان فرهنگی، رسانه‌ای و اطلاع‌رسانی، تبلیغاتی، گسترش اندیشه صلح‌طلبانه در جهان، تحکیم و گسترش وحدت میان مسلمانان فعالیت می‌کنند. بی‌تردید در راستای صدور انقلاب اسلامی ایران بسیاری از ملت‌های اسلامی از ایران الگو گرفته‌اند و ایران سبب بیداری اسلامی در جهان اسلام گردیده است.

آنچه که برآیند این پژوهش می‌باشد این است که نهادهای مختلف فرهنگی، علمی و تبلیغاتی کشور غالباً به صورت مجزا فعالیت می‌نمایند. چنانکه بسیاری از اهداف و عملکرد نهادهای مذکور با یکدیگر هم‌پوشانی و متوازی و در عین حال ناهماهنگ است که موجب ضعف عملکرد سازمان‌ها و در نتیجه تحمیل هزینه‌های زیاد بر دوش نظام خواهد بود. از سوی دیگر به نظر می‌رسد مرکز دیپلماسی عمومی کشور که باید متولی این امر باشد، در هماهنگ‌سازی دستگاه‌ها و نهادهای مختلف درگیر با صدور انقلاب، نقش محوری خود را ایفا نکرده است. با این وجود در اثر فعالیت‌های انجام شده ایران و ماهیت اسلامی انقلاب، نه تنها در جهان اسلام و جنبش‌های اسلامی معاصر، بلکه در اندیشه و نظام بین‌الملل نیز منشأ تغییرات و تحولاتی بوده است.

منابع و مأخذ

الف) کتب و مقالات

۱. اسپوزیتو، جان. ال، ۱۳۸۸، *انقلاب ایران و بازتاب جهانی آن*، ترجمه محسن مدیر شانه‌چی، تهران، باز.
۲. ایزدی، مصطفی، ۱۳۶۱، *یادنامه شهید محمد منتظری (مجموعه گفتارها)*، تهران، فرهنگ انقلاب اسلامی.
۳. بازرگان، مهدی، ۱۳۹۶، *انقلاب ایران در دو حرکت*، تهران، نهضت آزادی.
۴. بریتون، کرین، ۱۳۶۳، *کالبدشکافی چهار انقلاب*، ترجمه محسن ثلاثی، تهران، نشر نو.
۵. جاودانی مقدم، مهدی، ۱۳۹۳، «کاربست رهیافت گفتمان در تبیین سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران از دیدگاه امام خمینی علیه السلام»، *فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی*، سال یازدهم، پاییز، شماره ۳۸، ص ۱۸۶ - ۱۶۹.
۶. حشمت‌زاده، محمدباقر، ۱۳۸۵، *تأثیر انقلاب اسلامی در کشورهای اسلامی*، تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
۷. خرمشاد، محمدباقر، ۱۳۸۱، «انقلاب اسلامی و بازتاب آن در رویکرد نظری»، *فصلنامه اندیشه انقلاب اسلامی*، شماره ۱، بهار ۸۱.
۸. خمینی، روح‌الله، ۱۳۷۸، *صدور انقلاب از منظر امام خمینی علیه السلام*، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
۹. _____، ۱۳۷۹ (الف)، *صحیفه امام خمینی علیه السلام*، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.

۱۰. _____، ۱۳۷۹ (ب)، ولایت فقیه حکومت اسلامی، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
۱۱. دهشیری، محمدرضا، ۱۳۸۸، *بازتاب مفهومی و نظری انقلاب اسلامی ایران در روابط بین‌الملل*، تهران، علمی و فرهنگی.
۱۲. دهقانی فیروزآبادی، سید جلال، ۱۳۸۸، «دیپلماسی نوین خاورمیانه‌ای ایران: ضرورت‌ها و الزامات»، مجموعه مقالات دیپلماسی نوین، جستارهایی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
۱۳. ظریفی‌نیا، حمیدرضا، ۱۳۸۷، *کالبدشکافی جناح‌های سیاسی ایران از ۵۸ تا ۷۸*، تهران، آزادی اندیشه.
۱۴. فارسی، جلال‌الدین، ۱۳۶۸، *فلسفه انقلاب اسلامی*، تهران، امیرکبیر.
۱۵. فلاح‌نژاد، علی، ۱۳۸۴، *سیاست صدور انقلاب اسلامی*، تهران، مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
۱۶. گلدستون، جک، ۱۳۸۵، *مطالعات نظری تطبیقی انقلاب‌ها*، ترجمه محمدتقی دلفروز، تهران، کویر.
۱۷. محمدی، منوچهر، ۱۳۷۸، *انقلاب اسلامی زمینه‌ها و پیامدها*، قم، دفتر نشر معارف.
۱۸. _____، ۱۳۹۰، *بازتاب جهانی انقلاب اسلامی*، تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
۱۹. مطهری، مرتضی، ۱۳۷۵، *پیرامون انقلاب اسلامی*، تهران، صدرا.
۲۰. ملکی، عباس، ۱۳۸۲، «فرایند تصمیم‌گیری در سیاست خارجی ایران»، *مجله راهبرد*، شماره ۲۸، بهار ۸۲.
۲۱. میلانی، جلیل و محمدتقی اسماعیلی، ۱۳۹۳، «نظریه پخش و بازتاب انقلاب اسلامی ایران بر پاکستان»، *فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی*، سال یازدهم، شماره ۳۸، ص ۶۴ - ۴۷.
۲۲. نای، جوزف اس، ۱۳۸۹، *قدرت نرم*، مترجمان محسن روحانی و مهدی ذوالفقاری، تهران، انتشارات دانشگاه امام صادق علیه‌السلام.
۲۳. هالستی، کی جی، ۱۳۷۴، *میانی تحلیل سیاست بین‌الملل*، ترجمه بهرام مستقیمی و مسعود طارم سری، تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.

ب) پایگاه‌های اطلاع‌رسانی نهادها و سازمان‌ها

۱. اتحادیه بین‌المللی امت واحده: www.unified-ummah.com
۲. امام خمینی علیه‌السلام: www.imam-khomeini.com
۳. پایگاه اطلاع‌رسانی دولت: www.dolat.ir
۴. انقلاب اسلامی: www.islamic-revolution.com
۵. بنیاد اندیشه اسلامی: www.itf.org.ir

۶. جامعة المصطفی: www.miu.ac.ir
۷. خبرگزاری ابنا: www.ahlulbaytportal.ir
۸. دانشگاه بین‌المللی اهل بیت (علیهم‌السلام): www.abu.ac.ir
۹. دانشگاه مذاهب اسلامی: www.mazaheb.ac.ir
۱۰. رایزنان فرهنگی جمهوری اسلامی ایران: www.mithaq.ir
۱۱. سازمان تبلیغات اسلامی: www.ido.ir
۱۲. سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی: www.icro.ir
۱۳. شبکه آی فیلم: www.ifilmv.ir
۱۴. شبکه العالم: www.alalam.ir
۱۵. شبکه پرس تی وی: www.presstv.ir
۱۶. شبکه سحر: www.sahartv.ir
۱۷. شبکه کوثر: www.alkawthartv.ir
۱۸. شبکه هیسپان تی وی: www.hispantv.com
۱۹. صداوسیما جمهوری اسلامی: www.irib.ir
۲۰. مجمع اتحاد دانشجویان جهان اسلام: www.rohama.org
۲۱. مجمع تقریب مذاهب: www.taghrib.org
۲۲. مجمع جهانی اهل بیت: www.ahlulbaytportal.ir
۲۳. مجمع جهانی صلح اسلامی: www.iwpeace.com
۲۴. مرکز جهانی علوم اسلامی: www.qomicis.com
۲۵. مرکز نشر معارف اسلامی در جهان: www.musavilari.org
۲۶. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی: www.farhang.gov.ir